

Rozšíření jasoně dymnivkového v Moravském krasu

Antonín Krása

V loňském roce vyhlásila Česká společnost entomologická poprvé Hmyz roku, za který byl vybrán kriticky ohrožený jason dymnivkový. Důvodů k tomu bylo více, šlo jak o popularizaci entomologie, tak o přitažení pozornosti k tomuto elegantnímu a přitom vzácnému deštníkovému druhu. Zároveň byla vydána výzva, aby

po něm veřejnost pátrala a přispěla k poznání aktuálního stavu jeho populací. A protože v Moravském krasu žila a žije jedna z nich, dlouhodobě spíše opomíjená, přinášíme v článku výsledky jejího aktivního čtyřletého monitoringu. A je potěšující, že jsou to výsledky převážně pozitivní.

Jason dymnivkový patří k větším a poměrně nápadným motýlům, i když není tak barevný jako veřejnosti známější jason červenooký. Jeho housenky se z vajíček líhnou brzy na jaře a živí se různými druhy dymnivek. Jejich vývoj je velmi

rychlý, protože se kuklí již během několika týdnů a imága se objevují brzy poté. Doba letu se v ČR uvádí od počátku května do počátku července, přičemž záleží zejména na nadmořské výšce lokality. U níže položených lokalit začíná i končí

dříve, u výše položených později, obecně ale trvá 4–6 týdnů. V důsledku několika velmi teplých let *ale* došlo k posunu líhnutí do časnějšího období – v roce 2020 se u nás dospělci objevili již kolem 20. dubna.

Samec jasoně dymnivkového. Foto Antonín Krása

Historický kontext

V minulosti obýval tento druh poměrně velkou část našeho území. Protože jde ale o druh světých lesů, začal ve druhé polovině 20. století ubývat stejně jako další druhy motýlů vázané na toto prostředí. V Čechách pak v devadesátých letech vyhynul úplně, zatímco na Moravě se udržel na řadě míst. Na většině z nich však došlo k poklesu početnosti populací a zmenšila se rozloha jím osídlených lokalit. Podobné to mělo být i v Moravském krasu, kde je tento druh lepidopterology (viz www.lepidoptera.cz) dlouhodobě hodnocen jako bezprostředně ohrožený. Konkrétních přesně lokalizovaných údajů o jeho výskytu není z doby před rokem 2018 mnoho (v NDOPu pouze 159) a vesměs pocházejí jen z několika málo mikrolokalit, přičemž býval častěji nalézán pouze na jihu mezi brněnskou částí Líšeň a Ochozem u Brna v širším okolí PR Údolí Říčky. Výrazně méně nálezů pak pocházelo z PR U Nového hradu a z NPR Býčí skála a izolovaná populace žila i na vrchu Strážná severozápadně od Jedovnic.

Jaké jsou však populační trendy, respektive jaké byly v posledních desetiletích? Jestliže vyjde ze zmíněného hodnocení zdejších populací, nebyla jejich situace dobrá a zřejmě se dále horšila. Nicméně jasné údaje umožňující přesnější hodnocení doposud chyběly. Vycházet tak můžeme pouze z analogií, které reflektují situaci ostatních populací v ČR. Ústup tohoto druhu je obecně dáván do souvislosti s obligátním převodem nízkých lesů na lesy vysokokmenné, s jejich houstnutím a se zarůstáním lesních světlín. K tomu v určité míře, byť zřejmě menší než na jiných lokalitách, došlo i v Moravském krasu. Zároveň tu ale nejspíš vždycky byl dostatek živných rostlin. Otázkou tedy je, zda zde vůbec k nějakému výraznému poklesu početnosti populace a úbytku osídlených ploch došlo. Nálezy z posledních let totiž naznačují, že to mohlo být celé trochu jinak.

Nové průzkumy

Z důvodu depresivně popisované situace tohoto druhu v Moravském krasu byl v roce 2018 zahájen jeho monitoring. Cílem bylo ověřit, zda je na tom jasoň skutečně tak špatně, jak se tvrdí, případně kde ještě žije a jak je početný. A brzy se dostavila překvapivá zjištění, že situace v terénu vypadá výrazně jinak, než jak se jevila před lety kolegům. Průzkumy z let 2018–2021 totiž ukazují, že jsou setkání s jasoni poměrně častá a že obývají mnohem větší areál a více mikrolokalit, a to zejména ve středu Moravského krasu.

Samice jasoně dymnivkového na smrkové pasece. Foto Antonín Krása

Páření jasonů dymnivkových. Foto Antonín Krása

Navíc se je podařilo objevit i v dosud prázdných oblastech, které propojují známé lokality na jihu a ve středu krasu. Za dané období se podařilo získat velké množství nových záznamů (takřka 290), které ukazují, že tu zřejmě máme jediný rozsáhlý metapopulační systém místo dvou či několika izolovaných zbytkových populací.

A to je báječný výsledek, protože to opravdu vypadá, že se v Moravském krasu a jeho okolí jasonům daří.

Situace ale samozřejmě není černobílá, protože kromě pomyslných územních zisků jsou patrné i ztráty. Pokud jde o oblast jižně od Ochozu, je

Lysá hora představuje biotop vyhledávaný jasoněm dymnivkovým. Foto Antonín Krása

situace v hrubém náhledu podobná, jako byla před lety. Jasonům se daří v údolí Řičky stejně jako na svazích Lysé hory a v PR Velký Hornek. Oproti minulosti ale ubylo pozorování v severně orientovaných lesích blíže k obci. Naopak však byli jasoni nově pozorováni v NPR Hádecká planinka či v jejím bezprostředním okolí, i když jde zatím pouze o několik málo záznamů. Na druhém konci osídlené oblasti ale situace vypadá jinak. Ve vrcholové partii severní poloviny NPR Býčí skála a okolo Máchova památníku se jasonům nadále daří a nálezů zde na některých místech přibýlo. V PR U Nového hradu ale došlo ke znatelnému poklesu počtu nálezů i rozlohy osídleného území, byť odsud jasoni zatím nevyzímeli úplně. To se však zřejmě stalo nedaleko odtud u Olomučan, kde byli poslední jedinci pozorováni v roce 2011.

Zase jinak, výrazně pozitivně, to pak vypadá ve Křtinském údolí mezi Býčí skálou a Křtinami. Zde byli jasoni do roku 2017 pozorováni jen v několika málo případech, zatímco v posledních letech jsou nacházeni prakticky na všech zdejších loučkách. Nedrží se přitom pouze v nivě Křtinského potoka, ale na vhodných místech vystupují i výše do svahů (např. Úzký Příhon). Lze samozřejmě diskutovat o tom, do jaké míry jde o jedince vylíhnuté v těchto místech, nebo zalétnuvší migranty. Aktivita motýlů ale naznačuje, že se zde opravdu rozmnožují. Poměrně jednoznačné je to pak na východě v okolí Křtin. Tam jasoni vystupují bočním údolím do komplexu lesa a luk nad obcí, kde jsou opravdu

hojní. Do roku 2018 zde přitom pozorování nebyli. Nově pak byli v posledních letech nalezeni také na loukách severně od Křtinského údolí na jižním okraji NPR Habrůvecká bučina. Od Adamova na západě po Křtiny na východě tedy existuje poměrně rozsáhlé území, kde jsou jasoni dymnivkoví relativně běžným druhem. Naopak populace ze Strážné na Harbešské plošině již zřejmě vyhynula. Jasoni zde byli sledováni v rámci bakalářské práce v roce 2010 (Flek 2012), ale později se je přes řadu pokusů nalézt nepodařilo.

Za největší překvapení průzkumů z posledních let však lze považovat nálezy na Plošině Skalka severně od Ochozu. Ve zhruba 8 km širokém pásu mezi nálezy jižně od obce a Býčí skálou na severu totiž nebyli jasoni do roku 2018 nalezeni vůbec. V květnu 2020 se je však podařilo opakovaně pozorovat v lesích na Skalce. Nejprve pouze podél široké lesní cesty, později i uvnitř lesa na drobných pasekách. Daná lokalita tak zjevně tvoří důležitý nášlapný kámen propojující populace na lokalitách jižně i severně odsud. Nejspíš se však nejedná o jediné možné propojení severu s jihem. Jednotliví jasoni totiž byli pozorováni i na dalších místech na ose Ochoz–Kanice–Babice–Adamov. Již z roku 2018 (zapsaný však až v říjnu 2020) pochází nález kolegy Kašáka z PR Čihadlo, z roku 2020 pak první nálezy z PR Dřínová (Musil) a také z louky u silnice Ochoz–Březina. To tedy naznačuje, že jsou severní a jižní populace propojeny alespoň dvěma potenciálními

koridory. Na rozdíl od Skalky je ale početnost jasonů v PR Čihadlo i Dřínová menší, což by ukazovalo, že jde opravdu spíše o koridor než o lokality se stabilními populacemi. V dalších letech je proto vhodné věnovat těmto lokalitám zvýšenou pozornost.

Výhled do budoucnosti

Celkově se tedy současná situace jasonů v Moravském krasu a jeho okolí jeví jako velmi dobrá. Před odhadem budoucnosti se ale ještě vrátíme k výše postulované otázce, zda zde vůbec k nějakému většímu poklesu v nedávné minulosti došlo. V posledních desetiletích totiž ve zdejších lesích probíhaly na většině území spíše drobné změny, ať už šlo o jejich houstnutí, nebo naopak prosvětlení. To mohlo změny v početnosti i osídlené ploše vyvolat, ale také nemuselo. Je totiž možné, že k žádnému skutečnému propadu a následnému růstu nedošlo. Pozorované změny totiž mohou být důsledkem toho, že nebyla zdejší metapopulaci jasonů po mnoho let věnována dostatečná pozornost a její stav tak byl hodnocen výrazně hůře, než by odpovídalo realitě. Na druhou stranu došlo přece jen v jedné oblasti k výrazným změnám i v přírodě. To se týká většiny Křtinského údolí mimo rezervace, kde byla před asi 15 lety vykáčena většina starých bukových porostů. Údolí se tak otevřelo a prosvětlovalo. Jenže k tomu došlo výrazně dříve, než byli v území nalezeni jasoni.

Prosvětlování je ale nepochybně tím, co tuto druhu prospívá. A je zřejmé, že k němu v posledních letech opravdu dochází, a to na většině území. S ohledem na hustotu převážně bezzásahových lesních rezervací v krasu to však nebylo způsobeno cílenými ochrannými opatřeními, ale šlo o důsledek klimatických změn. I zde totiž mnoho stromů uschlo a jiné zahubilo sucho společně s dřevokazným hmyzem a houbami. Na většině území osídleného zde jasoni sice rostou poměrně přirozené listnaté nebo smíšené lesy, ale k usychání stromů došlo i v nich a bezzásahové rezervace a pralesy se tak přirozeně prosvětlovaly. Na některých místech ale byly změny ještě výraznější. To platí např. pro údolí Řičky, kde došlo k odumření nežádoucích smrkových porostů v nivě a krajina se tu otevřela a prosvětlovala nejvýrazněji. Jasoni na to reagovali takřka okamžitě a lze předpokládat, že se jim zde bude dařit velmi dobře ještě řadu let. Současnost i budoucnost zdejších populací jasonů tedy vypadají velmi dobře. Na vavřínech ale neusínáme a už nyní přemýšlíme o tom, jak je udržet v dobrém stavu dlouhodobě. ■